

Але самі факт і характер сприйняття об'єктивних (зовнішніх) факторів, що утворюють певну життєву ситуацію, залежать від особистісних якостей людини. Зокрема, зауважимо, що психологічна структура правомірної та злочинної поведінки є типовою за формою (має однакові компоненти), але різною за змістом. Людина у процесі своєї життєдіяльності активно взаємодіє із зовнішнім середовищем, формуючи в процесі такої взаємодії як умови свого життя, так і власну особистість. Соціальна роль, що являє собою результат людської активності, – це конкретна суспільна функція людини, обумовлена її місцем у системі суспільних відносин, належністю до певної соціальної групи, взаєминами з іншими людьми, соціумом і державою в різних сферах життя.

Отже, визначення внутрішнього алгоритму прийняття рішення впливає на актуалізацію процесів самопізнання і залежить від об'єктивних (зовнішніх) факторів. Найважливішим методологічним і практичним завданням є ампліфікація, тобто детальне пояснення процесу прийняття рішення щодо вчинення злочинного діяння. На нашу думку, саме через актуалізацію внутрішнього конфлікту суб'єкта корупційного злочину щодо прийняття рішення про вчинення злочинного діяння відбувається детермінація, яка визначає характер вибору дії в ситуації прийняття самого рішення.

Список використаних джерел

1. Buikhuisen W., Bontekoe E. H. M., Plas-Korenhoff C. V. D., Bumen van S. Characteristics of Criminals: The Privileged Offender. *International Journal Law and Psychfarry*. 1984. Vol. 7. P. 301–313.
2. Блажівський Є. М. Кримінологічний аналіз злочинної поведінки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. № 12. С. 56–61.

Вознюк Андрій Андрійович,
завідувач наукової лабораторії з
проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У законі про кримінальну відповідальність створено цілу систему норм, спрямованих на забезпечення кримінально-правової протидії корупції. Однак слідча та судова практика свідчить про певні труднощі, що виникають під час їх застосування, значна частина яких пов'язана з недостатньою якістю відповідних кримінально-правових норм.

1. Передусім, недосконалим видається перелік корупційних злочинів, визначений у примітці до ст. 45 КК України. Корупційними в «чистому вигляді» визнаються переважно окремі злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України), а також злочини, передбачені ст. 210 та 354 КК України. Важко зрозуміти таку логіку, коли підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України), підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК України), підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України), є корупційним злочином, а підкуп виборця, учасника референдуму (ст. 160 КК України) – ні.

До корупційних законодавець відносить також окремі злочини у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем. Однак, досить сумнівною видається позиція, відповідно до якої корупційними варто визнавати злочини, передбачені ст. 262 та 308 КК України, навіть у випадку їх учинення шляхом зловживання службовим становищем. Окрім цього, є злочини, що можуть бути вчинені службовою особою з використанням службового становища, які не належать до корупційних. Це торгівля людьми (ч. 2 ст. 149 КК України), перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ч. 3, 4 ст. 157 КК України), порушення авторського права і суміжних прав (ч. 3 ст. 176 КК України), вимагання (ч. 2 ст. 189 КК України) тощо. Не кажучи вже про те, що окремі злочини, які вчиняються службовими особами з використанням службового становища, не містять у відповідних заборонних кримінально-правових нормах необхідної кваліфікуючої чи особливо кваліфікуючої ознаки. У зв'язку з цим виникає запитання чи доцільно такі діяння відносити до корупційних?

Формуючи підслідність Національного антикорупційного бюро України законодавець у ч. 5 ст. 216 КПК України до неї відніс зокрема злочини, передбачені ст. 206-2, 209, 211, 366-1 КК України, однак ці злочини, відповідно до примітки ст. 45 КК України, не належать до корупційних.

2. Особам, які вчинили корупційні злочини, у КК України встановлено низку обмежень, зокрема, щодо звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, а також зняття судимості. Жодній іншій категорії суб'єктів злочинів (наприклад, особам, що вчинили злочини в організованих формах співучасті чи терористичні злочини) таких обмежень не передбачено. Незрозуміло чим обґрунтовується така позиція законодавця.

Окрім з таких заборон обмежують можливості правоохоронних органів ефективно використовувати позитивні післязлочинні дії особи, яка вчинила корупційний злочин, у його розслідуванні. Наприклад,

заборона, передбачена ст. 75 КК України, на звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадках засудження за корупційний злочин перешкоджає ефективному використанню інституту угод в кримінальному провадженні під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

3. Актуальним є пошук оптимальної концепції врахування участі службових осіб, які, використовуючи владу або службове становище, долучаються до створення та функціонування злочинних об'єднань під час кваліфікації злочинів, диференціації кримінальної відповідальності й індивідуалізації покарання.

Нині участь службової особи в діяльності злочинних об'єднань можна кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України, зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Наведена кваліфікація зумовлена тим, що в разі вчинення цих злочинів службовою особою з використанням службового становища йдеться про ідеальну сукупність злочинів – одним діянням учиняють два і більше різних за характером і ступенем суспільної небезпеки злочинів.

За таких обставин найбільш повно й об'єктивно враховують ступінь і характер суспільної небезпеки участі службової особи з використанням влади або службового становища в злочинах, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України. Однак недолік цього правила полягає в тому, що не всі форми використання службовою особою службового становища у створенні злочинних об'єднань й участі в них нині можна кваліфікувати як злочин у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Наприклад, зловживання владою або службовим становищем задля сприяння учасникам злочинного об'єднання, учинене не з метою одержання неправомірної вигоди, не можна кваліфікувати за сукупністю злочинів, визначених у ст. 255, 257, 2583, 260 КК України, з одного боку, і злочину, передбаченого ст. 364 КК України, – з іншого.

Вивчення сучасної української та зарубіжної кримінально-правової доктрини дає змогу виокремити чотири можливі способи розв'язання проблеми повного врахування участі службових осіб у діяльності злочинного об'єднання під час кваліфікації злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України, диференціації кримінальної відповідальності й індивідуалізації покарання.

Перший полягає у включенні до складів злочинів, передбачених вказаними нормами, кваліфікуючої ознаки – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища». У зв'язку з цим слід з'ясувати, чи потребують такі діяння кваліфікації за сукупністю зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Не можна погодитись із позицією В. Я. Громка, відповідно до якої за наявності підстав такі діяння слід кваліфікувати за сукупністю статей, якими

передбачено відповідальність за специфічний вид злочину, учинений службовою особою, та ст. 364 або ст. 3641 КК України [1, с. 195]. За такої кваліфікації відбувається подвійне інкримінування службовій особі участі в певних видах злочинів. З одного боку, така участь уже враховано у кваліфікованому чи особливо кваліфікованому складі злочину, що передбачає вчинення його службовою особою, а з іншого – ці самі дії кваліфікують за ст. 364 або ст. 3641 КК України.

Найбільш виразним у цьому контексті є досвід Білорусі. У примітці 1 до глави 35 «Злочини проти інтересів служби» КК Білорусі зазначено, що службова особа, яка використовувала свої владні чи інші службові повноваження для вчинення злочину, не названого в цій главі, несе відповідальність за сукупністю злочинів. Правило про сукупність злочинів не застосовують, якщо вчинення службовою особою злочину передбачено як ознака іншого злочину [2].

Реалізація другого способу передбачає вдосконалення диспозицій статей, що встановлюють кримінальну відповідальність за незаконне використання службовою особою влади чи службового становища (передусім ст. 364, 365 КК України). Нині зловживання владою або службовим становищем можна констатувати лише за наявності трьох умов: 1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби; 2) учинення цього діяння з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи; 3) завдання істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Причому мета одержання неправомірної вигоди значно обмежує це діяння. Таким чином, учинення його без наміру одержати неправомірну вигоду, наприклад, задовольняючи інші особисті інтереси або інтереси третіх осіб (як це було в попередній редакції статті), не становить складу злочину, передбаченого ст. 364 КК України [3, с. 146–151]. У зв'язку з цим нині в судовій практиці наявні випадки, коли участь службових осіб у злочинних об'єднаннях не враховують під час кваліфікації.

Певні недоліки має також ст. 365 КК України, оскільки суб'єктом передбаченого нею злочину є не будь-яка службова особа, а лише працівник правоохоронного органу, що також значно обмежує можливість притягнення до відповідальності інших службових осіб юридичної особи публічного права.

Третій варіант розв'язання проблеми передбачає доповнення ч. 1 ст. 67 КК України новою обставиною, яка обтяжує покарання, – «учинення злочину з використанням службовою особою службового становища». Визнання учинення злочину з використанням службовою особою службового становища обставиною, що обтяжує покарання недостатньо враховує суспільну небезпеку участі службових осіб у вчинення злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України,

оскільки передбачає можливість лише незначного збільшення покарання в межах санкцій відповідних статей.

Існує ще один нестандартний – четвертий варіант розв’язання розглядуваної проблеми. Ідеться про виключення з усіх статей Особливої частини КК України такої кваліфікуючої ознаки, як учинення злочину службовою особою з використанням службового становища.

Питання уніфікованого посилення кримінальної відповідальності за злочини, учинені шляхом службових зловживань (за аналогією з КК Білорусі), М. І. Хавронюк пропонує вирішити шляхом скасування в усіх статтях Особливої частини КК України ознак, які обтяжують відповідальність і стосуються вчинення злочину «службовою особою», «особою, яка є представником влади», «службовою особою із зловживанням службовим становищем», «службовою особою з використанням службового становища» тощо, доповнивши водночас ст. 364 приміткою такого змісту: «5. Умисне вчинення службовою особою з використанням влади чи службового становища будь-якого злочину, передбаченого цим Кодексом, тягне відповідальність за сукупністю злочинів, передбачених ст. 364 і відповідною іншою статтею цього Кодексу. Причому вчинення такого злочину визнається істотною шкодою, передбаченою ч. 1 ст. 364. Правило про сукупність злочинів не застосовується, якщо вчинення службовою особою злочину передбачене як ознака іншого злочину» [4, с. 242–243].

Натомість В. Я. Громко, розвинувши цю ідею, пропонує більш досконалий варіант розв’язання проблеми, зокрема шляхом відмови від відповідної кваліфікуючої ознаки з одночасним вирішенням цього питання в окремій нормі (в ст. 18 КК України). У разі вчинення особами, передбаченими в ч. 3, 4 ст. 18 КК України, а також особами, що надають публічні послуги, шляхом зловживання своїм службовим становищем (повноваженнями) злочинів, спеціальним суб’єктом яких вони не є, учений пропонує кратно збільшити межі основних покарань, визначених санкцією статті (частини статті), що передбачає відповідальність за цей злочин [1, с. 10, 196, 197]. Таким чином, найбільш прийнятним слід вважати четвертий варіант розв’язання проблеми, оскільки він оптимально повно та об’єктивно враховує участь службових осіб у створенні й діяльності злочинних об’єднань із використанням службового становища.

Список використаних джерел

1. Громко В. Я. Вчинення злочину службовою особою як обставина, що обтяжує відповідальність за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 224 с.

2. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-З по состоянию на 19 июля 2016 г. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=HK9900275#load_text_none_1.

3. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність службових осіб за участь у злочинах, передбачених ст. 255, 2583, 260 Кримінального кодексу України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 146–151.

4. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 552 с.

Гвоздецький Віктор Демидович,
член президії Асоціації ветеранів
Міністерства внутрішніх справ
України, доктор юридичних наук,
професор

КОРУПЦІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СТАНУ СУСПІЛЬНОГО ОРГАНІЗМУ В УКРАЇНІ

Зазначу: корупція є відображення стану суспільного організму. А тому її визначення як «параметра», що засвідчує рівень розбалансування соціального механізму, у своїй основі, має реальний ґрунт, хоч і не розкриває абсолютно всіх факторів існування цього негативного явища.

На мій погляд суспільна небезпека корупції полягає в тому, що вона: призводить до гальмування та викривлення соціально-економічних реформ; поглиблює соціальну нерівність громадян; збільшує соціальну напругу в суспільстві; порушує принцип соціальної справедливості; ускладнює доступ громадян до соціальних фондів і перешкоджає користуванню ними, істотно звужуючи рівень соціального захисту; створює підґрунтя для викрадення цих фондів; нищить суспільні цінності; формує протиправний образ життя, укорінює одну з найгірших форм регламентації суспільних відносин; підриває авторитет держави; завдає шкоди утвердженню демократичних основ управління суспільством.

Корупція, спотворюючи суспільні відносини, порушує нормальний порядок речей у суспільстві, починаючи із порушення службового обов'язку і тягне за собою порушення інших суспільних відносин. Вона є одним із основних чинників роздвоєння суспільства, умовно кажучи, на офіційне і неофіційне.

Внаслідок корупції в рамках суспільства паралельно співіснують дві соціальні підсистеми: одна з них базується на правових та моральних засадах, інша – на використанні протиправних засобів. Що стосується корупції, то такими засобами є підкуп, зловживання службовим становищем, неправомірне надання (отримання) пільг і переваг, використання влади для незаконного заволодіння чужим майном тощо. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення функціонують у неофіційній системі, в